

**НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ**

**ДЕПАРТАМЕНТ „МУЗИКА“**

**ВЕЛИЧКА ГЕОРГИЕВА ЧАУШЕВА**

## **АВТОРЕФЕРАТ**

**Мястото на българския песенен фолклор в  
слуховото развитие на подрастващите.  
Възможности за приложението му в съвременното  
образователно пространство**

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Професионално направление: 8.3. Музикално и танцово изкуство

**Научен ръководител: проф. д-р Георг Краев**

**проф. д-р Светла Калудова-Станилова**

**София**

**2021**

Дисертационният труд, с обем от 202 страници, се състои от увод, изложение в четири глави, заключение, използвани литературни източници – 133 заглавия на български език и 8 на руски и английски език, приложения, които съдържат: Приложение № 1 – таблици №1, №2 и №3; Приложение № 2 – нотни примери на коледарски и лазарски песни; Приложение № 3 – Анкети на родители; Анкети на деца; Анкети на музикални ръководители.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на 01.10.2021 г. на заседание на Съвета на департамент „Музика“ на НБУ. Разработката се състои от увод, четири глави, заключение, литература, общо 202 страници. Цитираната литература включва заглавия на кирилица и латиница, заглавия на латиница от интернет и други интернет източници.

## СЪДЪРЖАНИЕ

<b>УВОД</b> .....	5
<b>ПЪРВА ГЛАВА. Характеристики и особености в традициите на музикално-фолклорното възпитание</b> .....	12
1. Исторически преглед .....	12
1.1. Традиции на музикалното образование в някои европейски общообразователни училища .....	12
1.2. Традиции на музикалното образование в някои страни извън Европа .....	18
2. Образователната система в България от Възраждането до днес. Проблемът за музикалното възпитание на подрастващите чрез опознаване спецификата и многообразието на българския фолклор .....	23
2.1. От Освобождението до начало на XX век .....	24
2.2. От началото на XX век до 50-те и 60-те .....	27
2.3. 50-те и 60-те г. на XX век до днес .....	31
2.4. Кратък исторически преглед на извънучилищната музикална дейност в България .....	38
2.4.1. Средата на XIX век до 1878 г. ....	38
2.4.2. От 1878 г. до 1944 г. ....	39
2.4.3. От 1944 г. до 1989 г. ....	40
2.4.4. От 1989 г. до днес .....	42
3. Глобализацията – решение или проблем за музикалното възпитание и обучение на подрастващите чрез фолклор .....	43
3.1. Същност на глобализацията .....	43
3.2. Глобализацията и фолклора .....	45
3.3. Глобализацията и образователната система .....	47
3.4. Глобализацията и пофолка .....	54
<b>ВТОРА ГЛАВА. Условия и средства за обучение в класическата и не-класическата фолклорна култура</b> .....	58
1. Средства за обучение в условия на класическия и не-класическия фолклор .....	58
1.1. Въведение .....	58
1.2. Фолклор- същност и развитие на понятието .....	59
2. Прилики и разлики на обучението при класическия и не-класическия фолклор .....	65
2.1. Устност-писменост .....	70
2.2. Роля изпълнител-слушател .....	80
2.3. Селото-града .....	86
2.4. Темперация .....	89
2.5. Дешифриране, нотация .....	92
2.6. Технологии, запис .....	94
2.7. Композиторска намеса - хармонизация, обработка .....	96
2.8. Обобщение .....	98
<b>ТРЕТА ГЛАВА Музикалнослухово възпитание на подрастващите чрез българския песенен фолклор</b> .....	100
1. Предучилищното музикално възпитание в България - предимства и недостатъци на приложените методически подходи за утвърждаване на българския песенен фолклор като фактор в слуховото развитие на подрастващите .....	100

2. Модел за музикалнослухово възпитание на подрастващите чрез българския песенен фолклор в „градска среда” .....	114
2.1. Въведение .....	114
2.2. Първи етап - „вместо разпяване” .....	117
2.3. Втори етап - същинска работа .....	130
2.3.1. Видове музикален слух - общи положения .....	130
2.3.2. Формиране и развитие на музикалните способности у децата в предучилищна възраст чрез българския песенен фолклор .....	133
<b>ЧЕТВЪРТА ГЛАВА Анализи за мястото на българския песенен фолклор в днешната музикално-възпитателна система на предучилищното образование</b> .....	142
1. Методика и организация на изследването .....	142
1.1. Анализ на резултатите от изследването на родителите .....	144
1.2. Анализ на резултатите от изследването на децата .....	151
1.3. Анализ на резултатите от изследването на музикалните ръководители .....	153
1.4. Изводи и препоръки на проведеното анкетно проучване .....	160
1.4.1. Изводи .....	160
1.4.2. Препоръки .....	161
1.5. Възможности за приложението на българския песенен фолклор в съвременното образователно пространство .....	162
<b>Заключение</b> .....	166
<b>Библиография</b> .....	171
<b>Приложения</b> .....	182

## УВОД

*„Една крачка в обучението може да означава сто крачки в развитието“*

Лев Виготски

Българският песенен фолклор е духовна ценност и необходим ресурс за повишаване на качеството, ефективността и цялостното въздействие на възпитателно-образователния процес върху подрастващите. Теоретичното осмисляне на значението и ролята му е проблем, чието решение би подпомогнало и насочило утвърждаването му като задължителен в учебната практика. Текстът се опитва да предложи система за изграждане и надграждане на слухов опит у децата в ранна възраст чрез българския песенен фолклор. Народната песен е разгледана като условие за емоционално и интелектуално развитие на подрастващите, като знание за вътрешната наточеност и специфични особености на музикалния език, като средство за формиране на певчески умения и навици.

Положени са много грижи и старание в разработването на методи и системи за осъществяването на музикалното възпитание и обучение на подрастващите със средствата на българския музикален фолклор. Идеята има своя исторически път, в чиито разклонения са се вплели имена като Георги Байданов, Добри Христов, Борис Тричков, Беню Тотев, Иван Пеев, Асен Диамандиев, Пенка Минчева, Светла Кръстева, Галина Стоянова и др.. В периода след Освобождението до 70-те години теоретичните търсения на редица музикални дейци за практическото приложение на фолклора като средство за формиране на музикалните способности на децата остават незавършени. Приоритет за тях е нотното ограмотяване чрез популярните за времето западноевропейски методи, „измествайки“ красивата истинска българска народна песен. Значими промени в музикалното образование, които инициират действителното приложение на фолклора, са факт 70-те – 80-те години на ХХ век.

Най-достъпният и ефективен път за увеличаване на децата в магията на българския музикален фолклор е запознаването им с народните песни още в детската градина. Присъствието им в учебните помагала по

образователно направление „Музика за детската градина“ е осъзнато като възможност и необходимост за развитие на индивидуалните способности и интереси на детето и най-вече за издигане на музикалния ни фолклор като духовна ценност, която ни идентифицира като нация. Но е крайно недостатъчно и символично. След разглеждане на годишните разпределения на някои издателства за съответните възрастови групи от последните години, се установи, че в заложените теми за една учебна година, в най-оптималния вариант, заучаването на народни песни присъства едва в около 17 % от тях.

## ПЪРВА ГЛАВА

### ХАРАКТЕРИСТИКИ И ОСОБЕНОСТИ В ТРАДИЦИИТЕ НА МУЗИКАЛНО-ФОЛКЛОРНОТО ВЪЗПИТАНИЕ

#### 1. Исторически преглед

##### 1.1. Традиции на музикалното образование в някои европейски общообразователни училища

Идеята повече народни песни да се включат в програмите и учебниците по музика с цел изпълнение, възприемане и развитие на музикалния слух, присъства и в образователните системи на различни европейски държави като Унгария, Австрия, Румъния, Полша, Дания.

Особено силно впечатление правят основните цели и насоки на образователната политика на **Унгария**. Унгарската народна песен е едновременно инструмент да се осъзнаят отношенията на тоновете по височина и повод за национална гордост. Показателни са и усилията за овладяването на пентатоничната ладова система. Изключително внимание се отделя на красивото общо пеене, правилното дишане и артикулация. Унгарският композитор и фолклорист Золтан Кодай, заедно с Бела Барток, създава достъпна система за широките маси, в чиято основа лежи богатството на унгарската селска песен.

**Австрия** е страна с богати корени в музикалната култура. Осъзнатото присъствие на музикалната идентичност на австрийските народни песни е важно изискване в обучението на учениците още от първи клас. Говорейки

за музикалното възпитание в Австрия, не може да не изтъкнем приноса от дейността на Карл Орф, който създава системата „Шулверк“. Осъзнаването на тоново-височинните отношения и формирането на музикални способности у учениците, се извършва на базата на мажорната пентатоника, характерна за немския фолклор, както и синкретизма във фолклорното изкуство - музика, текст и танц.

В **Румъния** родния музикален фолклор се оценява високо и поради това се отделя особено внимание на използването му като основа на слуховото възпитание. Важно и определящо е мястото на учителя, който трябва да вдъхне любов към румънските народни песни, да разкрие неподправената уникалност и неизчерпаемо богатство на народното творчество.

Предметът музика в **Полша** се изучава във възрастовата рамка 7-16 години. Разделено е на три етапа, като в първите два обучението по музика, заедно с изобразителното изкуство, оформят един вид занятие, наречено изкуство. Едва в третия – гимназия, музиката е отделена. Системата на Карл Орф намира място сред методите за музикално възпитание в Полша, но в основата ѝ е „поставен“ местния музикален фолклор.

Една от основните функции на предмета музика в образователната система на **Дания** е възможността на подрастващите да съпреживяват и изразяват себе си чрез музиката. Тя е задължителна за учениците от 1 до 6 клас, а от 8 до 10 клас е факултативна. Ролята на предмета е сведена до познаване на датската музикална традиция и нейната историческа перспектива като част от световния музикален фолклор.

## **1.2. Традиции на музикалното образование в някои страни извън Европа**

Идеята народната песен да се включи още в началното музикално възпитание е намерила своя отзвук и в **Русия**. Предметът музика присъства в учебните програми като самостоятелна дисциплина и се изучава от 1-ви до 9-ти клас. С голяма популярност, приспособена към руското народно творчество, се използва създадената от Карл Орф система. Успоредно с нея, приложение в музикалното възпитание намира и тази на Дмитрий Кабалевски.

Ефективността на музикално-възпитателния процес в **САЩ** е свързана със свободата на музикалния учител при „опериране“ с учебното съдържание. Важен акцент и преимущество в работата му е употребата на създадената от Карл Орф система. От втората половина на ХХ век се наблюдава влияние на европейската образователна система върху американската, което намира отзвук в повишаване на компетентността и професионалния опит на учителя по музика.

Музиката като предмет в образователната система на **Япония** се изучава от 1-ви до 9-ти клас. Тя има задължителен характер и силно процентно присъствие в японските образователни стандарти. Въпреки опита да се наложи изкуствено натуралния мажорен лад и да се отхвърлят японските народни мелодии, днес в областта на музикалното възпитание се използва системата на Карл Орф върху основата на традиционните фолклорни интонации.

## **2. Образователната система в България от Освобождението до днес. Проблемът за музикалното възпитание на подрастващите чрез опознаване спецификата и многообразието на българския фолклор**

Музикално-образователният процес в България, подобно на горепосочените държави, има за цел, от една страна да даде разностранен музикално-обществен опит на подрастващите, и от друга – да изгради умения за изпълнение, слушане и съчиняване на музика.

### **2.1.От Освобождението до началото на ХХ век**

Първото българско светско училище в България е открито в Габрово през 1835г., където за разлика от западноевропейските страни, пеене не се е преподавало. Като учебна дисциплина в системата на общото образование, то е включено през 1878г..

Подготвени кадри за преподавателска дейност по предмета липсват. Това принуждава Министерството на просветата да привлече трима учители по музика от Русия - К.Таресеевич, Подгородински и Алексей Шулговски, но все още не може да се говори за масово музикално обучение.



Първият учебник, използван в българското общообразователно училище, е „Ръководство за преподаване на нотно пеене“ от Атанас Колев, отпечатан през 1883г.. Въпреки, че все повече народни песни се включват като основен репертоарен материал, в края на XIX и началото на XX век още не съществува ясна концепция по отношение на съдържанието, методите и формите на преподаване в училище на предмета пеене.

Учебниците на **Георги Байданов (1853-1927)** ярко се открояват с методическа последователност и изчерпателност. Въпреки верните си теоретически обобщения и изводи, които извежда като слабости за издадените преди него учебници, той допуска същите грешки.

**Емануил Манолов (1860-1902)** създава голям брой детски и училищни песни, в някои от които претворява интонациите на българската народна песен.

Съществен принос за съхраняването и развитието на българския фолклор и култура има **Карел Махан (1867-годината на смъртта неизвестна)**. Съставител е на първия български музикален речник.

**Александър Кръстев (1879-1945)** прави опит да намери нова отправна точка за осъзнаването на тоновите отношения, стъпвайки върху характерните белези на българската народна песен.

## **2.2. Началото на XX век до 50-60 те години**

През 20–те и 30-те години на миналия век сред учителите по музика „на мода“ е мнението, че нотното ограмотяване е първостепенно по важност и достатъчно условие в изграждането на музикалната култура при подрастващите. С издаването на нови учебници и сборници от Добри Христов и Васил Мирчев настъпва нов, качествено различен период в преподаването на пеене в училищата.

Крачка напред в по-дълбокото осмисляне ролята на народната песен в музикалнообразователния процес на българското училище прави **Добри Христов (1875-1941)**. Изключително голяма е неговата заслуга в обстояйното изследване на ладоинтонационните и метроритмични й особености. Д.Христов предлага да се тръгне от високия процент народни песни, изградени в звукоред *ре-ми-фа-сол-ла-си*.

Положителното отношение на **Борис Тричков (1881-1944)** към разглежданата идея прозира ясно в различни негови публикации на списание „Музикално възпитание“, но това е само на теория. Той издава методическо пособие с името „Стълбицата“ през 1923 г.. Това е система за музикално ограмотяване в общообразователните училища, която използва за онагледяване стълбовиден чертеж или петолиние.

Основната цел в работата на **Петър Бояджиев (1883-1961)** е народната песен да заеме своето достойно място в часовете по пеене, но за съжаление, тя не е в оригинален вид. В своите творчески търсения, той я „прекроява“.

### **2.3.50-те и 60-те години на ХХ век до днес**

През 50-те и 60-те години дебатите не стихват. Разискват се начини музикалнообразователните търсения да не „обезличат“ народната ни песен и да я направят безинтересна за децата.

Сериозно внимание заслужава труда на изтъкнатият български музиколог, фолклорист и преподавател **Манол Тодоров (1925-2019)** „Българската народна песен и музикалното възпитание на учениците“, по отношение на предложения голям брой народни песни, подбрани за заучаване от деца в ранна детска училищна възраст.

70-те и 80-те години на ХХ век са преломни за музикалното образование и обучение и за това свидетелстват новите учебници и програми, които са „пропити“ от желанието на експертните комисии, народните песни от различните музикално-диалектни области да заемат своето достойно място в масовото музикално възпитание. И то не само и единствено с цел първоначална музикална грамотност, а и създаване на любов и интерес у подрастващите към българската народна песен.

Експериментална, но и конструктивна, е идеята на **Беню Тотев (1911-1987)** началната интонационна база на подрастващите да бъде фригийския трихорд – „ми-фа-сол“. Подобно на своите предшественици и неговите търсения, в преодоляване зависимостта на принципите при ладообразуване в западноевропейската музика, са насочени изцяло към народната мелодика.

Първото практическо пособие, „в което се разчупват традициите в музикалната ни педагогика“<sup>1</sup>, е „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“ (1976) на **Асен Диамандиев (1915-2009)**. Авторът не крие неодобрението си към използването на класическата мажорно-минорна система и категорично „използва“ предимствата и закономерностите на българското народно-песенно творчество.

Основният извод, до който достига **Пенка Минчева (1935-2020)** е, че използването на малки звукореди като трихорди, тетрахорди, пентахорди, хексахорди, с всички възможности за комбиниране на интерваловите съотношения в тях, може да бъде добра отправна точка за развитие на музикалния слух при подрастващите.

## **2.4.Кратък исторически преглед на извънучилищната музикална дейност в България**

Паралелно с общообразователните училища и детските градини съществуват и извънучилищни форми на обучение, чрез които може да се изучава народна музика - читалища, клубове, културни домове. В подобен род дейности, децата и учениците участват доброволно, съобразно личните си интереси.

### **2.4.1. Средата на XIX век до 1878г.**

Потребността от „патриотично възпитание“ става причина от средата на XIX век в България да се зароди т.нар. извънучилищна музикална дейност. Демократичният характер на хоровото пеене, неговата обществена достъпност, намират своето логично приложение в българската музика през тези години.

### **2.4.2. От 1878г. до 1944г.**

Музикалното дело в България в периода след Освобождението и началото на XX век прави крачка напред. Освободеният народ е „жаден“ за култура и бързо „изникват“ читалища и хорове Липсата на добри условия и недостатъчната наличност на музикални инструменти, тласкат

---

<sup>1</sup> Минчева, Пенка Възпитаване на музикалния слух чрез българския музикален фолклор, изд. Народна просвета, София, 1985, с.26

учителите да направят своя избор в лицето на „хор“-ът като най-добра възможност подрастващите да общуват с музиката.

Хоровата музикална самодейност поема „глътка въздух“ с вече квалифицираните музикални дейци - диригенти и композитори. В тези години творят Еманиул Манолов, Ангел Букорещлиев, Александър Кръстев, Добри Христов.

#### **2.4.3. От 1944г. до 1989г.**

Периодът между 1944г. и 1989г. се отличава с голям разцвет и напредък на отделните жанрове в музикалното изкуство, което се дължи до голяма степен на подкрепата от държавата. Съществуват множество прегледи, фестивали, конкурси, които са своеобразен стимул за високата активност на извънучилищните дейности.

Официално за първи сформиран се счита Държавния ансамбъл за народни песни и танци, създаден от Филип Кутев през 1951г.. По негов образец възникват множество народни хорове със специфичното открито пеене и репертоар.

Създател и главен художествен ръководител на първия детско-юношески фолклорен ансамбъл с името „Изворче“ в България е **Михаил Букорещлиев (1930-2018)**. Годината е 1961г., а мястото - Двореца на пионерите (днес Национален дворец на децата) в София.

#### **2.4.4. От 1989г. до днес**

Промените след 1989г. дават нова посока за развитие на българското музикално възпитание и обучение. Присъединяването на България към Европейския съюз „отвори“ вратата на межкултурното взаимодействие и чуждото влияние, което промени облика на старите музикално-фолклорни традиции. Хоровата дейност отстъпи „първото“ място на новосъздадените или трансформирани вокални групи (формации), които се налагат като най-разпространената форма на колективна работа днес.

### **3. Глобализацията – решение или проблем за музикалното възпитание и обучение на подрастващите чрез фолклор**

#### **3.1. Същност на глобализацията**

В края на 80-те и началото на 90-те за пръв път се използва терминът „глобален“. Глобализацията не е териториална, а виртуална общност. Културният център е разтворен в глобалното пространство и присъства посредством ценностните маркери на всяка отделна културна общност или ситуация. От политическа и икономическа гледна точка, в процеса на глобализация, търсейки сигурност и протекция, повечето страни губят същността си, културната си идентичност и традиции.

### **3.2. Глобализацията и фолклора**

Разнопосочността на глобализационните културни процеси откри нови хоризонти и възможности пред фолклорните култури на отделните страни. Българската класическа фолклорна музика също „прекрачи“ прага на глобалната територия и придоби нови състояния и смисли, които я отдалечиха от нейната природа и оригинално първоначално значение. Феноменът „глобализация“ „запозна“ света с нашия фолклор, но стана причина да се размият неговите специфични регионални характеристики. Той „пренасити“ музикалното пространство и „изкуши“ подрастващите с изобилие от възможности и свободен достъп до различни от фолклора занимания.

### **3.3. Глобализацията и образователната система**

Глобализацията „отвори“ очите на образованието, но „затвори“ сърцето ни към фолклора. Границата между характерното „ново“ и познатото „старо“ е много крехка. Предизвикателство е да се намери верен път към по-висока успеваемост на непреходните явления, какъвто е нашия песенен фолклор.

Техническото и технологичното преобразуване и модернизиране на образователния процес става предпоставка съвременните деца и млади хора да растат и учат в наситена аудио-визуална дигитална среда. В сравнение с предходните поколения деца, те мислят и възприемат по различен начин, изискват бързи отговори, трудно задържат вниманието си, имат променена нагласа за общуване и комуникация в обучението. Личностното им развитие се ръководи от любопитството, удоволствието, възможността за самоизразяване, но най-вече от интереса.

### **3.4. Глобализацията и попфолка**

В процеса на глобализация, като вид реакция, анти-рефлекс към протичащите процеси на които е подложено българското общество (трансформацията след демократичните промени, присъединяването ни към ЕС и силно навлизащата глобализация), се „ражда“ нов музикален жанр – чалга.

Колкото и да бе устремена да стигне „Запада“, България направи своя културен избор с „Изток-а“. Това рефлектира върху семейните и календарни празници, незабелязано подменяйки обредите и обичаите с техните осъвременени „градски дулбълори“. Доста често се смесват разбиранията за понятията „попфолк“ и „българска фолклорна музика“. Вероятно това е продиктувано от думата „фолк“.

## **ВТОРА ГЛАВА**

### **УСЛОВИЯ И СРЕДСТВА ЗА ОБУЧЕНИЕ В КЛАСИЧЕСКАТА И**

#### **НЕ-КЛАСИЧЕСКАТА ФОЛКЛОРНА КУЛТУРА**

*„Нашето богато и разнообразно културно наследство притежава могъщата сила да ни помогне да изградим нашата нация“*

Нелсън Мандела

### **1. Средства за обучение в условия на класическия и не-класическия фолклор**

#### **1.1. Въведение**

В хода на историческото си развитие, всеки народ създава свои материални и духовни ценности, които се обуславят от неговото битие, традиции, интелектуални и емоционални особености. Неговата култура е „мерило“ за степента на неговото развитие.

Едно от „старинните значения на понятието „култура“ (...) е питомно“<sup>2</sup>. Георг Краев „говори“ за оразличаването между „свои“ и

---

<sup>2</sup> Краев, Георг Фолклорът като сувенир-начин на употреба в туризма, изд. НБУ, София, 2009, с.26

„чужди“ по маркера „култура“ като основание за самоидентификация на обществото и неговите членове. Фолклорният българин поставя в основата на своя модел за света две прости истини: Хаос и Космос. Свързващият ги елемент е Закон-ът. Ако той се спазва, „има“ Космос; ако се наруши, „идва“ Хаос-ът. В образът на Природата се припознава „дивото“. А в този на „културата“- умениято на фолклорния българин и българка „да превръщат нещо в питомно“.

## **1.2. Фолклор – същност и развитие на понятието**

Идентичността на всеки народ е неговия фолклор. Като понятие, старосаксонската дума *folklore*<sup>3</sup> заменя дотогавашното „popular antiquities“, което в превод означава „популярни старини“, „народни обичаи“. У нас той „намира“ своя еквивалент в израза „народоучен“, „народно умотворение“, използван за пръв път от проф. Иван Шишманов през 1889г..

В настоящата разработка ще бъдат използвани понятията „класически фолклор“ като част от традиционната култура на българите и „не-класически фолклор“ като част от съвременната култура, интерпретираща фолклора, т.е. вид фолклоризъм.

## **2. Прилики и разлики на обучението в условията на класическата фолклорна култура и не-класическата фолклорна култура**

Класическата (устната) фолклорна култура и не-класическата (писмената, книжовната) фолклорна култура са два типа семиосфери на културността през XIX век. Различната представа и подредба на живеене, която има „устния“ българин и „книжовния“ българин, поражда необходимостта от обособяването на тези понятия.

Българинът-християнин не е знаел, че е имал фолклор. Той е подреждал живеенето си по обичая на своите предци. Представата на фолклорния българин-християнин за света е „кръгова“, а не „векторна“, т.е. която има начало и край, както е при християнството. Той използва

---

<sup>3</sup> Използвана е за първи път от английския археолог Уилям Джон Томс през 1846г., като събирателен образ на традициите, вярванията, знанията и обичаите на народа, които се предават устно.

времето си хем циклично, тъждествено-повтаряемо, хем есхатологично - християнско.

Творчеството, съответстващо на разбирането за „класичност“ на фолклорната култура, се развива до втората половина на XIX век. С утвърждаването на автономната художествена дейност - литература, театър, музика и др., от средата на века настъпват промени в българския културен модел. Повратна точка е появата на сборника „Български народни песни“ през 1861г. от братя Миладинови.

## 2.1 Устност-писменост

Фолклорният българин „дели“ живеенето си на делник и празник. Свързващо звено между тях е народната ни празнична система. В основата ѝ лежи земеделския цикъл, който е свързан с различните годишни и стопански сезони.

Българинът-християнин се образува по обреден път, независимо от килийните училища. Календарно-обредната система е „учебника“ му, по който учи как се „опитомява“, как се става мъж-стопанин или жена-стопанка. Лайтмотивът на важните уроци са плодородието и греха.

Усвояването на народната песен в условията на класическата фолклорна култура, Светла Калудова-Станилова<sup>4</sup> очертава в три етапа:

### 1. детска възраст

- спонтанно натрупва слухови представи за песенния репертоар от семейството и най-вече от майката
- чрез игрово-подражателни форми, детето формира оценъчни критерии и придобива първите си изпълнителски навици
- с подрастването си, детето навлиза в трудовия процес, където е „*потопено в една пееща среда*“ на възрастните
- чрез песента се приобщава към „детските“ колективи и „заявява“ своето място в тях, съобразно своята дарба

### 2. предбрачен период

- оформят се ергенски и момински групи
- народната песен присъства навсякъде: на кладенеца, на мегдана, на седянката, на полето, на хорото

---

<sup>4</sup> Калудова-Станилова, Светла Методика на обучението по народно пеене, Пловдив, 2011, с.17-19



- песента е начин за общуване между младите, които се харесват
- хороводната песен е израз на самоутвърждаване
- търси се качество на изпълнението
- подбора на песенния репертоар, гласовата надареност, музикално-поетичната памет са отличителни белези за дарба

### 3. брачен живот

- омъжената жена усвоява нов репертоар, обогатява го с детски песни
- съществува точна регулация за изпълнението на народните песни, в зависимост от трудовия и обредния цикъл

В модерната епоха навлиза преподаването на устната култура като описменена с нотна фиксация. Съвременният обучителен процес в училищата измества поколенческата практика за предаване на културното знание. В новите условия се „изпитва“ нужда от ръководства, теоретични и практически школи, пособия и сборници. „Специалистите“-преподаватели в институционализираните организации, било то професионални или любителски, са сериозен контингент, който има необходимост да бъде „образован“ и „въведен“ в специфичните знания и умения на фолклорната музикална традиция.

## 2.2.Роля изпълнител-слушател

Терминът сцена идва от гръцката дума σκηνή, която означава шатра, колиба. Значимостта ѝ, за трансмисията на народната музика в условията на не-класическата фолклорна култура, е определяща. Промяната засяга начина на нейното поднасяне и изпълнение, вследствие адаптирането ѝ към сцената в модерните времена. Първоначално тя е част от всекидневието, *„публиката я е виждала и самата тя е участвала в този процес“*; визията на изпълнителя е *„така, както е дошъл от полето – с прашните цървули, с потната риза“*; певците *„пеят поред - който се случи“*. Докато в модерните времена – *„публиката очаква да види не всекидневното“, а „облечено в художествена форма“, „гледат да си облекат нещо по-чистичко – толкова повече остава за оня, който ще бъде гледан и слушан“*; *„избират най-добрия певец да поднесе песента във възможно най-добрия ѝ вид“*<sup>5</sup>.

<sup>5</sup> Александрова, Боряна „Фолклорът – за нас това е една вечна тема“. Български фолклор 6/1, 1980, с. 53

### **2.3.Селото-града**

Селото е самодостатъчен свят, в който има пълна информираност за всичко, а фолклорната музика присъства неотменно във всяка ситуация и комуникация. В градът хората са разпръснати, разслоени по социален статус и стил на живот. Техните музикални потребности са мимолетни, частични и индивидуални. За да бъдат обслужени и удовлетворени музикалнофолклорните им търсения се намесва организационно-институционална среда, пред която стои нелеката задача да посредничи между хора, които нямат органична връзка един със друг.

Процесът на огражданяване нарушава връзката на селската култура с природата. Фолклорният българин вярва, че чрез нея (природата), може да достигне до корена си, до паметта. Само на български думата „природа“ означава да си „при родАта“- абсолютната почит към рода. Огражданяването прекъсва процеса на транслиране през вековете на огромното духовното знание от селската култура.

### **2.4.Темперация**

В средата на XVI век, италианският теоретик, учител и композитор, Дж. Царлино предлага октавата да се дели на 12 еднакви и пропорционални части от полутонове. Всички октави остават чисти, а при някои интервали се наблюдават малки изменения в сравнение с натуралния строй или по-известен като Питагоров строй.

Ориентир за влиянието на температурата върху селската фолклорна музика е употребата на западноевропейски музикални инструменти. Те канализират фолклорното пеене в „лоното“ на добре темперираното пространство, което променя възприятието за звучене и провокира появата на понятията като „*фалшиво*“ и „*вярно*“ интонирание.

Друго характерно проявление на „*озападняването*“ е преустройството на традиционните ни музикални инструменти. Те биват интонационно стандартизирани, с цел по-хармоничната и благозвучната им употреба в народните оркестри.

### **2.5. Дешифриране, нотация**

С изобретяването на печатарската преса от Йохан Гутенберг през 1436г., се отстъпва място на по-широкото културно общуване между хора, живеещи на разстояние. Писмеността е абстракция, която оставя диря в бъдещето, но чрез нея музиката се „обеззвучава“, „онемява“. Нотната фиксация е несъвършена по отношение на изпълнителските особености на песента. Специфичните темброва характеристика и звукоизвличане на народните гласове, оригиналното „фолклорно“ интониране в нетемперирани строеве, техниките за провикване, орнаментиране, гърлено музициране, остават извън нейните възможности.

## **2.6. Технологии, запис**

Друг инструмент и механизъм на модернизацията, освен описменостяването на класическата фолклорна музика, е нейната фиксация чрез звуко- и видеозаписване. Развитието на музикалната технология<sup>6</sup> влияе недвусмислено върху възприемането ѝ от аудиторията. Тя се превръща в пасивен консуматор на музикалното изкуство, което често пъти служи за фон и звуков тапет на други дейности. Технологичният напредък отключва масовото музикално производство и разкрива нови хоризонти на музикалните и медийни индустрии и институции. Устният комуникативен акт, характерен за предмодерната фолклорна традиция, е изместен.

## **2.7.Композиторска намеса-хармонизация, обработка**

Една от посоките, в които се разгръщат трансформациите на класическата фолклорна култура, е „*стилистично ѝ цивилизоване*“ в творчеството на българските композитори. Използвайки я като отправна точка, „*суров материал*“, нейното синкретично и органично цяло се модифицира в нов завършен продукт на „*високото*“ музикално изкуство.

---

<sup>6</sup> Според Кристер Малм, терминът музикална технология е свързан с продукти, които са резултат на механични, електро-механични и електронни технологии, навлезли и разработвани през XIX и XX век в Европа и Северна Америка. С разцвета на индустриализацията, технологичните форми на музиката я превръщат в абстрактен звуков феномен и позволяват нейното дистанцирано възприемане. Малм твърди, че паралелно с процеса на културен обмен, в който важна роля имат музикалните технологии, се осъществява и друг. Нарича го „*транскултурация*“ на музиката. Фолклорната ни музика не остава изолирана от тази тенденция.

Композиторите пре моделират предмодерната жанрова и функционална определеност на фолклорната музика чрез различни композиционни похвати и собствено-стилистични търсения. Народната песен намира своя нова музикалнофолклорна проекция в хармонизацията и обработката.

## 2.8. Обобщение

Като обобщение на механизмите за предаване на социалния опит от поколение на поколение, в условията на класическата и не-класическата фолклорна култура, трябва да се подчертае, че те са в пряка зависимост с подредбата на живеене. От всичко казано дотук може да се направи извода, че:

1. Докато в условията на класическата фолклорна култура непосредственото участие в трудовите дейности, празнуване и живеене става предпоставка за един неформален процес на „образоване“ и овладяване на умения за свирене и пеене, то в условията на не-класическата, съвременният обучителен процес в училищата измества поколенческата практика за предаване на културното знание.
2. Докато „обучението“ на народна музика в условията на класическата фолклорна култура е неделима част от делниците и празниците, то в не-класическата е обвързано с регламентирани учебни срокове на формалното образование или утвърден график в неформалното.
3. Докато в класическата „система“ сюжетът и изпълнението са неразривно свързани, то в стереотипите на днешните условия, „изкуството“ като умение на фолклорната култура намира свое „конкретно състояние“.
4. Докато народното знание е закодирано в обредно-регулативните функции на фолклорната традиция, то, когато вече е „поднесено“ на сцена, се превръща в шоу, атракция, развлечение.
5. Докато предмодерното селско патриархално общество не „изпитва“ нужда от ръководства, теоретични и практически школи, пособия и сборници, то ревитализирането на музикалнофолклорните образци в новите условия има нужда от тях.

6. Докато „живия“ допир до българския песенен фолклор, в условията на класическата култура, е естествен и непринуден, то за днешните деца той е рядкост.
7. Докато фолклорния музикален език е част от битието, то за днешното поколение той представлява абстракция.
8. Докато преди певците пеят, когато и както искат, то в модерните времена професионализма става маркер и отличителен белег за легитимността и значимостта на народния музикант.
9. Докато „публиката“ в патриархалния бит се „познава“, то съвременната публика е случайно срещнали се хора.
10. Докато в условията на класическата фолклорна култура обредната система „влиза“ в ролята на „институция“, то днешната художествена култура разполага с институции, които управляват и насочват художественото общуване

## **ТРЕТА ГЛАВА**

### **МУЗИКАЛНОСЛУХОВО ВЪЗПИТАНИЕ НА ПОДРАСТВАЩИТЕ ЧРЕЗ БЪЛГАРСКИЯ ПЕСЕНЕН ФОЛКЛОР**

#### **1. Предучилищното музикално възпитание в България - предимства и недостатъци на приложените методически подходи за утвърждаване на българския песенен фолклор като фактор в слуховото развитие на подрастващите**

Пътят на предучилищното възпитание у нас е дълъг. Идеята за това деца, от тригодишна възраст до постъпването им в първи клас, да се отглеждат и възпитават в институция, каквато е детската градина, съществува още преди Освобождението<sup>7</sup>. Тя се свързва с името на известния общественик и културен деец Драган Цанков, който през 1874 г. повдига този въпрос в сп. „Читалище“, издавано в Цариград.

---

<sup>7</sup> Вж. Въчева, Сн., Подготовката на детски учителки в България до първата световна война // Българско списание за образование, бр.1, 2015

До преди и в първите десетилетия след Втората световна война, все още е сравнително малък броя на предучилищните детски заведения (до 9 септември 1944 г. са едва 243, предимно частни и мисионерски), които от своя страна имат различни програми и организация (забавачници, детски училища, детски домове). Отсъстват методически изследвания (с изключение на статията „Детски игри на песен в Тракия“ на Р.Кацарова от 1942г.<sup>8</sup>) и помагала, както и подготвени кадри за работа с деца в предучилищна възраст (с изключение от частните курсове).

Издадените последователно няколко книги от Милка Периклиева преди 1954 г., са почти единствените, в които е разгледан въпроса за песенната и двигателната дейност на децата преди първото издание на сборника Планинско поточе през 1957 г..

Силно положително въздействие върху развитието на музикално-възпитателната практика е утвърждаването на длъжността „музикален ръководител в детска градина“ през 60-те години. С изготвянето на програмата за възпитателната работа в детските градини от 1963г., се предвиждат две музикални занятия седмично, но фолклорното присъствие е доста оскъдно в заложения примерен репертоар. Липсват разработени отделните звена, както нотен и звукозаписен материал за онагледяване.

Голямо влияние върху предучилищното музикално възпитание оказват издадените през 1966 и 1969 година две книги – „Народно творчество в детската градина“ от Цонка Шейтанова и „Извор на красота и родолюбие. Фолклорни творби за деца: Песни, приказки, залъгалки“ от Райна Кацарова и Иван Койнаков, които са посветени на детския фолклор.

Перспективен поглед за предимствата на детската народна песен разкрива Анастасия Атанасова в книгата си „Музикалното възпитание на деца до три годишна възраст“ през 1965 г.. Отчитайки качествата и достойнствата на музикалния език на народното ни творчество, като естествен, несложен и логичен, тя намира за целесъобразно неговото приложение да бъде в помощ за развитието на гласовите данни на децата, за подобряване на тяхната интонация и памет.

---

<sup>8</sup> сп. „Български народ“ (Списание за проучване на народната култура. Скопие, Бълг. народонауч. дружество, год. I, кн. 2, 1942, с. 60-62)

През 1981г. излиза нов сборник за музикалното възпитание в детските градини – „Поточето пее“, в който за пръв път са предвидени народни песни за пеене във втора възрастова група, а броят на песните в четвърта група достига 14.

Въведената последна програма, от системата на социалистическото обществено предучилищно възпитание, датира от 1984 г.. В нея за пръв път са включени дейностите свирене на детски музикални инструменти и детско музикално творчество<sup>9</sup>, както и систематизиране на теоретичните разработки на всяка от музикалните дейности с приложени музикални примери, включващ по-голям брой народни песни.

През 1984 г. е публикувано и специално помагало за музикалното възпитание на децата в детските градини, чието име е „Книга за музикалния ръководител в детската градина“ в две части. Новаторският подход на авторския колектив<sup>10</sup> се „корени“ в направения опит за оптимално разгръщане на характерния и специфичен музикален език на българския песенен фолклор. Застъпени са разнообразни детски автентични песенни образци *„от различни фолклорни области на страната“*, както при певческата дейност, така и в музикалния репертоар за слушане и свирене.

Тенденцията за музикалното възпитание на децата чрез българския фолклор достига своя „връх“ с утвърждаването на две програми през 1994 г.. Едната е „Програма за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст“ с колектив Елена Русинова, Д. Гюров, М. Баева, В. Гюрова. Посъществената е „Активност на детето в детската градина“ с колектив Н. Витанова, Н. Колева, Ел. Попова, О. Занкова, Г. Стоянова, Б. Ангелова, Ф. Стоянова.

Издадените програми, книги и помагала след 1994г. до наши дни не предлагат затвърждаване и дообогатяване на постигнатото до момента. Тяхното влияние върху музикално-възпитателната практика намалява, тъй

---

<sup>9</sup> Николова, Емилия Методика на музикалното обучение за предучилищна възраст. С., 2004, с.33

<sup>10</sup>Емилия Николова, Анастасия Атанасова – Вукова, Румяна Попова, Снежина Петрова Книга за музикалния ръководител в детската градина, 1 ч. С., Народна просвета, 1984, с.4

като МОН утвърждава „алтернативни програми“, които се сменят през няколко години. Темите, предвидени за „приобщаване на детето към българския фолклор“, са крайно недостатъчни <sup>11</sup>.

## **2. Модел за музикалнослухово възпитание на подрастващите чрез българския песенен фолклор в „градска среда“**

### **2.1. Въведение**

Основна задача на настоящия труд е да се „посочи“ мястото на българския песенен фолклор в слуховото развитие на подрастващите. Това припомняне се налага, за да се уточни, че създаването на цялостен модел за предаване и усвояване на народните песни от децата в детските градини, „изолира“ разглеждания компонент от неговото безспорно място и значение в традиционната детска песенно-игрова култура.

Практико-приложните аспекти на модела за музикалнослухово възпитание чрез българския песенен фолклор, предложен от Пенка Минчева, са доказали неведнъж неговата ефективност, но съотнесен към обучението по музика на ученици.

Детската градина, като първо стъпало в образованието и възпитанието на детето, би могла да „подготви почвата“ за подобно обучение, като подобри качеството на предучилищното музикално образование. Възприемането и възпроизвеждането на образци от нашия песенен фолклор би могло да бъде насочено към осъществяване на следните задачи:

- да се създаде любов към българската народна песен
- да се формира психологическа нагласа към ладовото и метроритмичното многообразие на българския народопесенен стил
- да се натрупат достатъчно музикално-слухови представи за народните интонации, които в една последваща работа да се установят трайно в детското възприятие
- да се постави основата на първите певчески умения и навици

---

<sup>11</sup> Напр. Планирани са само три теми за цялата година в поредица Ръка за ръка. Книга за учителя на предучилищна група 5-6 годишни. С., 2005, с. 219, 223, 228



- да се създаде чувство за национална принадлежност
- да се формират положителни нравствени качества като грижовност, трудолюбие, дисциплинираност
- да се научат да виждат красивото
- да се изгради оценъчно отношение към себе си и другите

## **2.2.Първи етап – вместо разпяване**

За осъществяването на добра психична, емоционална и физиологична подготовка на детето към певческа дейност от значение е разпяването. Към настоящата разработка, то подпомага изключително детското слухово развитие – по отношение на ладовия и метроритмичния усет, мелодичния, динамичния и тембровия слух.

Известно е, че най-малкия звукоред в българската народна музика е монохордът. Неговият амбитус е равен на прима и не се среща често в народната практика. Следващият по ред е дихордът, който може да бъде от порядъка на м.2 или г.2. Песните, които са в някой от тези изброени звукореди, предполагат еднообразие и многократни повторения на едни и същи тонове в различна последователност.

При трихордът (звукоред, чийто амбитус е терца), възможностите за комбиниране на интерваловите съотношения между тонове и полутонове се увеличават. Поради това се достига до един от първите изводи: **подходящи звукореди за начало на музикалнорухово възпитание чрез българския песенен фолклор при децата в предучилищна възраст са трихорда за най-малките и тетрахорда за по-големите.**

Фокусът на тази дефиниция не включва децата от яслена група, тъй като за тях са предвидени приспивалки и залъгалки, които се изпълняват само от възрастни. Те са предимно в 2/4 и 5/16, в изохронна ритмика. Ако приспивалките са с по-тесни тонови звукореди, които ги доближават до речитатива и подчертават монотонния им характер, то забавалките са със сравнително по-голям тонов обем и мелодиите са по-добре изразени в ладово отношение.

За децата от първа възрастова група, подходящи примери за заучаване с амбитус трихорд, са песни за животни и растения, песни при различни дейности, песни при детски игри, празнично-обредни песни и др..

При по-горните групи може да се предложи комплекс от модели, върху които да започне едно по-задълбочено натрупване на слухови представи за народните ни интонации. Подобна стъпка се налага с оглед на това, че народните песни имат различни текстове, което неминуемо би довело до превес на тяхното заучаване над това да се „настрои“ детския слух към ладовите особености на българския музикален фолклор.

В предложените текстове на моделите „вместо разпяване“ се включват като „лирически герои“ персонално детето, неговата майка, баща, баба, дядо, кака, батко. Това внася забавен елемент и не изисква продължителна работа за запаметяване.

Деца не осъзнават размера 2/4 като по-лесен или по-труден, защото те повтарят изпятото без да го анализират или класифицират по тези критерии. Така се достига и до втория извод: **децата могат еднакво добре да овладяват песенни модели, както в равноделен, така и в неравноделен размер.**

Разширяването на звукореда по-нататък е по посока нагоре – ре, ми, фа, сол, ла. Тази звукова редица предлага още повече възможности за комбинации. Пентахордът позволява включването и на пентатониката, особено разпространена в родопската фолклорна област, но и в други краища на България (Угърчин, Микре).

Хексахордът **до**, ре, ми, фа, сол, ла позволява да се усложнят моделите, не само по отношение на „движенията“ в мелодията и по-големия тонов амбитус, но и по отношение на това да бъде използвано по-често осминково движение, което създава усещане за бързина. Също може да бъде помислено и за удължаване на музикалната фраза. Подобна стъпка е добре да се направи при по-големите деца в трета и най-вече четвърта група.

Тонововисочинният диапазон у деца на възраст 5-6-7 години позволява да се достигне до овладяването и на хептахорда, и на октахорда. Но оттук нататък, предложението е работата да продължи изцяло и единствено с образци от нашия богат песенен музикален фолклор.

### **2.3.Втори етап – същинска работа**

### 2.3.1. Видове музикален слух - общи положения

Устройството на ухото позволява да се получи усещане за височината, трайността, силата и тембъра на звука, което се осъществява чрез звуковисочинния, метроритмичния, динамичния и тембровия слух.

- звуковисочинен слух (интервалов усет)

Водеща роля в усещането на музикалния звук има височината. Тя се обуславя от броя на трептенията на звучащото тяло в секунда. В този смисъл звуковисочинния слух е една от базисните музикални способности, чието формиране е най-интензивно при децата в предучилищна възраст и с основополагащо значение за тяхното цялостно бъдещо музикално развитие.

- метроритмичен усет

В музикалната практика, той се определя като *„способността за възприемане, възпроизвеждане и емоционално преживяване на движението в музиката, което се поражда от протичането на различни по времетраене тонове, организирани в силни и слаби метрични пулсации“*<sup>12</sup>. По своята същност метроритмичният усет има моторно-двигателна природа.

- динамичен слух

Терминът „динамика“ произлиза от гръцки език (δύναμις – сила) и с него се обозначава силата на звука. Известно е, че тя е едно от важните изразни средства в музикалното изкуство. Способността да се възприемат и различават динамичните промени в музиката се нарича динамичен слух.

- тембров слух

Ако за височината на тона от значение са броя трептения на звучащото тяло в секунда, то за тембъра това са броя на обертоновете, придружаващи основния тон. Може да се заключи, че *„възприемането на височината е насочено към основния тон, а възприемането на тембъра – към съпровождащите основния тон звукове“*<sup>13</sup>.

- мелодически слух

---

<sup>12</sup> Минчева, Пенка Методика на музикалното възпитание в ЕСПУ, изд. „Музика“, София, 1985, с. 68

<sup>13</sup> Пак там, с.44

Мелодическият слух е качествено възприятие на мелодията, което се изразява в способността за точно възприемане и възпроизвеждане на едногласна мелодия. Той има основно значение в прякото общуване с музиката. Чрез него се „разчита“ музикалния език и се осъзнава логически организираната и съдържателна страна на музикалните произведения.

В редица свои трудове, учени-музиколози подчертават, че зад закономерното разкриване същността на мелодическия слух стои ладовия усет.

– ладов усет

Ладовият усет се изразява в това, че някои тонове се възприемат като устойчиви, носещи усещане за завършеност, а други като неустойчиви, създават впечатлението за незавършеност и изискват преход към устойчиви тонове. Натрупването на мелодико-интонационни стереотипи служи за добра база, която услеснява възприятието и създава оценъчен критерий за „допустимо и недопустимо“, „традиционно и оригинално“ и др..

### **2.3.2.Формиране и развитие на музикалните способности у децата в предучилищна възраст чрез българския песенен фолклор**

От съществено значение е избраните песни да бъдат с ярка и типична мелодика, разнообразен характер и настроение, оригинални особености на диалекта.

Изборът на песенен репертоар може да тръгне в две посоки:

1. да се включат песни единствено и само от местния регион, изхождайки от факта, че диалектния говор определя певческия стил за дадената фолклорна област и за децата, тяхното овладяване, би било по-лесно
2. да се включат предимно песни от местния регион, но децата да имат възможност да заучат и други, от различни фолклорни области

И в двата случая, безспорно личи стремеж към съхранение и популяризиране на местния фолклор, което би спомогнало той да не се забрави. В която и от посоките да „поеме“ музикалния ръководител,

децата няма да бъдат ошетени, а напротив. За тях ще бъде истинска радост и удоволствие да пеят.

Многократното възприемане и възпроизвеждане на модели (разгледано в т.2.2), които имат еднаква ладова основа по отношение на звукореда, поражда формирането на стереотип, който е добра отправна точка в последващото усвояване на различни песенни образци.

## **ЧЕТВЪРТА ГЛАВА**

### **АНАЛИЗИ ЗА МЯСТОТО НА БЪЛГАРСКИЯ ПЕСЕНЕН ФОЛКЛОР В ДНЕСНАТА МУЗИКАЛНО-ВЪЗПИТАТЕЛНА СИСТЕМА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

#### **1. Методика и организация на изследването**

Целта на това изследване, от една страна е да се повдигнат много наболели въпроси, свързани със сериозни пропуски в днешната музикално-възпитателна система на предучилищното образование, а от друга - да се помисли за по-целенасочено адекватно приложение на възможностите на нашето песенно творчество, като успешен инструмент в слуховото развитие на подрастващите.

За да се разгледа пълноценното и оптимално взаимодействие между семейството, детската градина и обществеността, с цел насърчаване на социално-личностното израстване на подрастващите, бе проведено анкетно проучване сред деца във вокалната група към ДГ 95 „Омайниче“, техните родители и музикални ръководители, работещи в различни детски градини в и извън територията на София.

#### **1.1. Анализ на резултатите от изследването на родителите**

В проучването се включиха родители от всички групи (без яслена), както следва: 18 родители, които представляват 75% от всички родители на децата, участващи във вокалната група – 2 родители на дете от първа група (11,12%); 4 родители (22,22%) на деца от втора група; 6 родители

(33,33%) на деца от трета група; 6 родители на деца от четвърта група (33,33%). Анкетиранияте деца и родители са с разнороден етнически състав.

Форматът съдържа шестнадесет въпроса (отворени), които дават възможност анкетиранияте свободно да изразят своята гледна точка.

Резултатите показват висок интерес на родителите относно активността на децата им във вокалната група. Като най-важни умения, които очакват да придобие детето им чрез дейностите във групата, те посочват както следва – певчески умения и навици, социализиращи умения за интегриране в група и социална общност, умения за концентриране на вниманието към извършваната дейност, умение за изпълнение пред публика, умения за личностно развитие и разгръщане на личния потенциал.

Препоръките към учебните програми по музика на предучилищното образование са насочени към прилагането на по-широк спектър (разнообразие) от народни песни.

Анкетиранияте родители споделят желанието си активно да се включат в подготовката на децата, помагайки им да се справят със заучаването на текстовете на народните песни, което подобрява връзката дете-родител, чрез която се предават приложно-практически знания и социален опит.

Също така посочват, че съдържанието на българските народни песни напълно съответства на възрастта и интересите на децата от предучилищна възраст, обогатява ги с нови знания, насърчава ги към лични изяви, спомага им да изразят себе си.

Родителите биха подкрепили избора на детето си да се занимава с българска народна музика и след завършване на детската градина, въпреки че перспективите за една бъдеща професионална реализация в областта на народната музика през последните години, са крайно неясни.

## **1.2. Анализ на резултатите от изследването на децата**

В настоящата точка се представят резултати от анкетното проучване на част от децата, които участват във вокална група към ДГ 95 „Омайниче“.

Съществен момент в проведената анкета сред децата бе да се установи какъв е техният интерес към българската народна песен. Получените резултати затвърждават тезата, че народните песни се утвърждават като предпочитани пред останалите, които се изучават в детската градина

Впечатляващо категорични (100 %) са анкетираните деца в желанието си да продължат да пеят народни песни и след завършване на детската градина. В тази връзка можем да добавим, че запазването на добрите пропорции родители/деца в последващите етапи на образование силно зависят от работата, професионализма, личните качества и желание на музикалните ръководители.

Показателни са данните и затова как се чувстват децата, изпълнявайки народни песни. Отново има единомислие – това им носи щастие. Известно е, че музиката е носител на емоции, а детската сенсибилност и вътрешна мотивация на децата са най-добрият двигател за тяхното музикално развитие.

### **1.3. Анализ на резултатите от изследването на музикалните ръководители**

В проучването се включиха музикални ръководители от различни градове, както следва: с население под 20 000 души – 16,67 %; между 20 000-200 000 души – 33,33%; между 200 000-400 000 души – 33,33%; над 400 000 души – 16,67 %. Музикалният ръководител с най-малък трудов стаж е 2,5 години, а с най-голям – 43 години. Средно-аритметичната стойност на трудовия стаж е около 19 години.

Като предпочитано издателство на учебници за нуждите на предучилищното образование, половината от анкетираните учители са посочили издателство „Искусства“. С почти еднаква тежест в количествено отношение са поставени издателствата „Булвест“ – 37,5 %, „Просвета“ и „Бит и техника“ с по 25 %, други – 12,5 %. Общият брой на посочванията надвишава 100%, тъй като музикалните ръководители са назвали в отговорите си повече от едно издателство.

Мненията на анкетираните музикални ръководители илюстрират някои основни концепции, които пренасочват фокуса на настоящето

изследване към разглеждане и на количествени показатели, успоредно на качеството на преподаване. Когато народните песни присъстват в заниманията по музика един или два пъти седмично, независимо от възрастовата група на децата, показателят за това дали децата харесват народната музика достига до 100 % в някои от случаите. Когато честотата е в рамките на един или два пъти месечно, показателите „говорят“ за далеч по-нисък процент на харесване.

Музикалните ръководители смятат, че фолклорно присъствие в тематичното съдържание на учебните програми за различните възрастови групи в детските градини, е крайно недостатъчно и символично. Диференцират се три основни критерия, спрямо които те определят ползите от изпълнението на народни песни:

- знание и чувство за национална принадлежност
- музикално-емоционална отзивчивост и вътрешна мотивация
- формиране и развитие на музикалните способности у децата

#### **1.4. Изводи и препоръки на проведеното анкетно проучване**

##### **1.4.1. Изводи**

- необходимо е по-засилено застъпване на българските народни песни в детската градина
- има висок интерес на родителите към по-активно участие на децата им в занимания с фолклор
- българския песенен фолклор има положителен ефект върху психосоциалното развитие на децата
- съдържанието на българските народни песни напълно съответства на възрастта и интересите на децата от предучилищна възраст
- предучилищната възраст е изключително благоприятна за започване на занимания, свързани с нашия фолклор
- народните песни са по-предпочитаните от децата
- налице е повишена мотивация на децата за изучаване на българския музикален фолклор и след завършване на детската градина
- установена е зависимост между честотата на занимания, свързани с изпълнение на български народни песни и оценката на децата за нашата народна музика



- приобщаването на децата към ценностите и магията на народната ни песен зависи от преподавателите
- изграждането на фолклорна култура сред подрастващите изисква ръководене на нерегламентирани от програмата форми

#### **1.4.2. Препоръки**

- да се прилага по-широк спектър (разнообразие) от народни песни
- да се работи по-целенасочено с деца от трета и четвърта възрастова група, където музикално-възпитателната работа има най-доказана ефективност
- да се положат основите на някои певчески умения и навици
- да се използва песенното ни творчество за развитието на музикалния слух на подрастващите
- да се създаде добре организирана и структурирана образователна среда, която да повлияе благоприятно върху поведенческата култура при децата в предучилищна възраст
- да се потърси модел на обучаваща среда, с цел формиране на позитивна нагласа сред подрастващите към българската народна песен, която е важна предпоставка за усвояване на знанието за вътрешната наточеност и специфични особености на музикалния език на българския фолклор
- да се провеждат различни практически учебно-възпитателни ситуации по музика, в и извън детското заведение, които са допълнителен стимул за формиране и развитие на музикалните способности при 3-7- годишните деца
- да се създадат различни учебно-възпитателни ситуации, които да провокират личностната и социална идентичност на подрастващите и биха били добра предпоставка за успешна бъдеща работа в екип

#### **1.5. Възможности за приложението на българския песенен фолклор в съвременното образователно пространство**

В разработения модел за слуховото развитие на деца в предучилищна възраст са обособени две ключови ядра, към всяко от които са изведени няколко опорни момента, които биха могли да бъдат добра основа за по-нататъшно надграждане:

## 1. Организация на музикално-възпитателно взаимодействие в детската градина

- уеднаквяване на образователния стандарт в детските градини за задължително изучаване на български народни песни, което да не е по-малко от 50% от общия брой включени песни за година
- провеждане на различни народни празници, обичаи и обреди в детската градина. Може да се осъществи под формата на организирани за целта тържества пред родители или под формата на учебно-възпитателни ситуации, в които спонтанно да се включват децата като активни участници.
- създаване на детски музикален театър (може да бъде и куклен) с фолклорна тематика, под звуците на българска народна музика. Достъпна и интересна форма за децата е народната приказка.
- включване на народен инструмент при съпровод на народни песни
- съпровода да бъде задължително „на живо“
- „фолклорно“ посрещане на децата от трета и четвърта възрастова група. Сутрешният прием на децата в детската градина да бъде „озвучен“ с народна музика. Конкретизирането на по-горните групи не е случайно и се изхожда от факта, че за по-малките деца е необходимо известно време за адаптация към новата среда и подобна инициатива би могла да има обратен ефект в ущърб на народната музика.
- звучене на приспивни народни песни по време на следобедната почивка на децата
- подходящ подбор на песенен материал по отношение на текст, мелодия и тонов обем, съобразен с възрастовите особености на децата
- опит за опазване на местното автентично песенно наследство
- максимално разнообразие на песни в различни неравноделни размери
- включване на задачи, в които има забавен или откривателски елемент, участват повече сетива и се изпълняват разнообразни дейности – например включване на детски музикални инструменти, танцови стъпки (хореография към песните),

разделяне на солисти и група, бийтбокс. Предложените компоненти към вокалното изпълнение внасят динамика в обучението; създават възможност за по-активно усвояване на нови знания; помагат на всяко дете да се чувства част от учебния процес, да си взаимодейства с останалите деца, да развива творческите си способности.

- създаване на своеобразен малък детски ансамбъл, в който част от децата да пеят, други да свирят на детски ударни музикални инструменти, трети да танцуват. Идеята е децата да преминат на ротационен принцип през трите предложени дейности. Това ще провокира тяхната емоционална отзивчивост и ще задържи по-трайно техния интерес по време на учебния процес.

## 2. Организация на музикално-възпитателно взаимодействие извън детската градина

- организирани посещения на места, където децата да се запознаят от първо лице как са се случвали някои обичаи и обреди в миналото. Могат също да бъдат разгледани занаятчийски работилници, ако има такава възможност.
- организиране на детски лагери, по модела на „зелените“ училища, където децата ще могат да преоткрият възможностите и таланта си, да развият певчески умения и навици
- организиране на детски фолклорни фестивали между детски градини на общинско/национално ниво. Могат да бъдат обособени три категории: пеене, танци и представяне на народни обичаи. Подобни инициативи са доказано средство за добра мотивация на децата в посока запазване и съхранение на нашите традиции.
- участие на децата в провежданите целогодишно национални конкурси и фестивали
- участие в различни телевизионни предавания с фолклорна насоченост

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Музикалната култура от фолклорен тип е важен елемент от ценностната система на децата. В миналото, фолклорът „живееше“ в масовата среда. А настоящето, което най-силно резонира в децата и тяхното развитие, е силно повлияно от селективното им отношение и приемственост на фолклорните традиции. Една голяма част от българските родители са се превърнали в чужденци на собствената си фолклорна култура и „повличат“ след себе си и своите деца. Отдалечаването между различните поколения се усеща все по-осезаемо.

В настоящия труд е изследвано значимото място на българската народна песен, както в регламентирани ситуации по музикално възпитание в детската градина, така и в различни моменти от ежедневието на подрастващите в и извън детското заведение.

Днес, на фона на бързоразрастващата се универсализация и космополитизация на културата, все повече е нужна реакция за възраждане на потребността за национално съхранение. Първите седем години са времето, когато може да се създаде чувство за принадлежност и позитивно личностно отношение към народното творчество и традиция. Вакуумът в нашето общество, породен от изкуственото изземване на естествените механизми за формиране на морални норми, сигнализира за „духовна“ криза. Народната песен със своята съдържателност, специфична ладова и метроритмична структура развива не само музикалността на детето, но и неговото емоционално и нравствено израстване.

За първи път се представят практико-приложни аспекти на модел за музикално-слухово възпитание чрез българския песенен фолклор, съотнесен към обучението по музика на деца в предучилищна възраст.

За пръв път се предлага българския песенен фолклор да бъде привнесен в учебния процес в детските градини още при яслени групи.

За пръв път се разгръща идеята да бъдат подбрани народни песни, изградени върху най-широко застъпените звукореди – еолийски, йонийски, фригийски, както да се използва и по-смело разнообразието от неравноделни размери.

Приносите на дисертацията са:

- предлагане на система от модели за формиране и развитие на музикални способности у децата в ранна възраст чрез българските фолклорни интонации
- систематизиране на съществуващия музикално-възпитателен опит чрез практическото приложение на народни песни в предучилищната образователна система от Освобождението до наши дни и представяне на системно-структурна културологична картина на България
- обширно проследяване на процеса, свързан с развитието на идеята музикалното възпитание да бъде осъществено чрез фолклор в българските училища и изясняване на основните методически проблеми на привнесените отвън чужди методи и тяхното преодоляване
- изследване на промяната в нагласите, оценката и доверието сред обществеността към българския музикален фолклор и анализиране на неговото ползотворно влияние върху личностното и духовно израстване на подрастващите
- проследяване влиянието на някои глобализационни процеси върху осъзнаването на българския песенен фолклор като фактор в слуховото развитие на подрастващите
- разглеждане на пълноценното и оптимално взаимодействие между семейството, детската градина и обществеността, с цел насърчаване на социално-личностното развитие на подрастващите
- представяне на модел за работа на базата на гласно-инструментална основа

## ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Глобализацията – проблем или решение за музикалното обучение на подрастващите чрез фолклор, списание „Музикални хоризонти“, бр.2, 2021
2. Българската народна песен – средство за музикалноестетическо и вокално развитие на децата, списание „Музикални хоризонти“, бр. 5, 2021
3. Българският песенен фолклор – път за формиране и изграждане на нравствени ценности в децата от детските градини, периодичен сборник „Млад научен форум за музика и танц“, НБУ, 2021